

RUILVERKAVELING IN DE EEMPOLDERS

Rob Kole

Wie op een zomerse dag op de fiets door de Eempolders rijdt, kan al gauw worden getroffen door de enorme ruimte en de rust die er heerst. De tijd waarin er nog eenvoudigweg met de zeis werd gemaaid ligt al ver achter ons en er wordt vanzelfsprekend regelmatig door de boeren met trekkers en allerlei gecompliceerde machines op het land gewerkt. Toch zijn er nog voldoende rustige gedeelten in het gebied. Daar kan men zich, ver weg van de snelweg, nog haast alleen op de wereld wanen. De rust is er echter slechts schijnbaar. Achter de schermen wordt al hard gewerkt aan de uitvoeringsfase van de ruilverkaveling voor dit gebied.

Plannen voor een ruilverkaveling in het Eemland bestonden er al jaren. Er zijn hier vrij veel boeren met verspreide of ver afgelegen percelen. Sommige boeren wonen in de bebouwde kom van hun dorp en hebben hun land ver van hun boerderij. Een aantal van hen hebben hun land of een deel daarvan zelfs aan de overzijde van de veerpont in Eemdijk. Ook de waterhuishouding van het gebied is in de ogen van veel van de boeren niet optimaal.

In 1963 diende het Waterschapsbestuur uit Soest de eerste aanvraag voor een ruilverkaveling in. In 1970 dienden ook de gemeentebesturen van Bunschoten en Eemnes en de boerenorganisaties A.B.T.B. en C.B.T.B. nog enkele aanvragen in. De doelstelling was het verbeteren van de agrarische bedrijfsvoering door het opzetten van een ruilverkaveling, waarbij er naar gestreefd werd de waterhuishouding te verbeteren en de gemiddelde rij-afstanden voor de boeren te verkleinen. De voorbereidingsfase kwam echter pas goed op gang nadat op 16 september 1977 de Landinrichtingscommissie (LIC) "Eemland" werd geïnstalleerd. Het vastgestelde ruilverkavelingsgebied ligt in de gemeenten Eemnes, Bunschoten, Amersfoort, Baarn en Soest. De totale oppervlakte is ca. 8050 ha.

Omdat de landelijke en provinciale overheden van mening waren dat er rekening gehouden moest worden met de grote cultuurhistorische en natuurwetenschappelijke waarde van het Eemland werd de LIC "breed" samengesteld. Er kwamen, naast de vertegenwoordigers van de boeren en van de plaatselijke overheden, ook twee leden uit de kringen van de natuurbeschermingsorganisaties in deze commissie. Deze twee leden van de LIC werden ondersteund door de "Overleggroep Eemland", waarin naast Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten onder andere ook onze Vogelwerkgroep een aantal jaren vertegenwoordigd was.

Er volgden jaren van vrij moeizaam overleg. In de loop van de tijd zijn de plannen steeds weer gewijzigd. Dit was voor een deel het gevolg van de soms tegenstrijdige belangen van de boeren zelf en door geregelde aanpassingen van de vele voorschriften, plannen en regelingen van de diverse overheidsinstanties. Op 11 juli 1986 werd door de LIC het "Voorontwerp landinrichtingsplan ex artikel 76 van de Landinrichtingswet voor de ruilverkaveling "Eemland" vastgesteld, waarna een voorlichtingscampagne en een inspraakprocedure is gevolgd. Sindsdien zijn er in de plannen echter niet veel belangrijke wijzigingen meer geweest. Na ruim 10 jaar van voorbereiding werd het plan op 2 juni 1988 in stemming gebracht en aangenomen.

Nadat in het begin van de jaren zeventig het startsein voor de ruilverkavelingsplannen was gegeven en deze serieuze vormen begonnen aan te nemen, leek het al snel duidelijk dat er hoe dan ook ingrijpende maatregelen en veranderingen waren te verwachten. Daarom werd er door een aantal natuurbeschermingsorganisaties de actie "Redt het Eemland" op touw gezet. Hierbij waren onder andere ook onze VWG en de Vogelwacht Utrecht betrokken. De actie had als doel het inzamelen van geld dat bestemd kon worden voor de aankoop van grond voor het inrichten van een natuurreservaat. Daardoor zou de schade in elk geval enigszins beperkt kunnen worden. De opbrengst van deze actie is overhandigd aan de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, die het beheer over de in te richten reservaatgebieden zal gaan voeren.

Hoewel het voor de stemming nog niet zeker was dat de voorgenomen ruilverkavelingsplannen zouden kunnen doorgaan, was er al enkele jaren een speciaal bureau bezig gronden in het gebied aan te kopen om de noodzakelijke ruiltransacties mogelijk te maken. Inmiddels zijn een aantal percelen reeds officieel in bezit gekomen van Natuurmonumenten.

Ofschoon er indertijd, bij het begin van de overlegprocedure, in een nota van de regering werd geschreven dat er 1000 ha onder de werking kon worden gesteld van de Relatienota (waardoor bepaalde beschermende maatregelen genomen kunnen worden), is er in het huidige goedgekeurde plan nog maar ruimte voor totaal ca. 380 ha natuurreservaat. Behalve een weidevogelreservaat in het noordelijke gedeelte zullen er nog een paar kleinere reservaatjes worden ingericht. Daarnaast zijn er nog een aantal terreinen die in het kader van de ruilverkaveling zullen worden gehandhaafd in de oorspronkelijke toestand. Dit zijn een aantal "landschappelijke elementen" en cultuurhistorisch of archeologisch belangrijke gebiedjes, zoals onder andere de waaien langs de Eem. De meest ingrijpende veranderingen die ons in het gebied te wachten staan, in het kader van de ruilverkaveling, zijn de verdere verlaging van de waterstand (die in een deel van het gebied ongeveer 20 cm lager zal worden) en de verplaatsing van een aantal boerderijen uit de dorpskernen naar de polders. Er is in het plan rekening gehouden met een gesubsidieerde nieuwbouw van 49 boerderijen. Deze kunnen worden gebouwd in enkele aangewezen delen van de polders, onder andere aan de westzijde van de Eem.

Er moet bij de uitvoering van een omvangrijk project als een ruilverkaveling met erg veel aspecten rekening gehouden worden. Er bestaan vele wettelijke regelingen en de belangen van de betrokken bewoners en de gebruikers van het gebied zijn vaak niet gelijk. Er zullen dus nog veel onderhandelingen moeten worden gevoerd en soms zelfs nog onderzoeken moeten worden verricht om er voor te zorgen dat uiteindelijk alle betrokkenen min of meer tevreden gesteld kunnen worden. Zo zijn er vorig jaar, nadat de stemming over het plan was gehouden, cursussen georganiseerd voor de schatters, die de waarde van de verschillende stukken grond moeten vaststellen. Deze waarde wordt onder andere vastgesteld aan de hand van grondmonsters. Verder is er een archeologisch bodemonderzoek gestart.

Het uiteindelijk goedgekeurde ruilverkavelingsplan bevat daarom ook vele gedetailleerde technische en juridische omschrijvingen van allerlei regelingen voor de uitvoering van de ruilverkaveling, waarop we nu niet verder in zullen gaan.

Hieronder volgt een beknopt overzicht van een aantal belangrijke maatregelen en voorzieningen die in het kader van de ruilverkaveling zullen worden ondernomen:

a. Wegen en paden. Er zal onder andere een nieuwe weg komen aan de westzijde van de Eem, vanaf het pontveer naar het Raboes. Behalve enkele andere stukjes nieuwe weg, zullen er ook enkele wegen worden afgesloten of verlegd. Verder komen er voor de recreatie en ten behoeve van de toekomstige bewoners van de polders enkele fietspaden en parkeerplaatsen.

b. Waterlopen en gemalen. Omdat de meeste gemalen verouderd zijn zullen die vervangen worden. De meeste nieuwe gemalen komen (nagenoeg) op dezelfde plaats als de oude. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de bestaande lopen. Verder wordt er rekening gehouden met het handhaven van een hoger peil in de reservaatgebieden en in gebieden waarvoor een beheersovereenkomst afgesloten wordt. Ook wordt er rekening gehouden met de mogelijkheid van het inlaten van water van "goede kwaliteit". (Ik vrees echter dat men dat slechts in literflessen uit Spa zal kunnen laten overkomen.)

c. Landschapsbouw en natuur. Landschapselementen, zoals boomgroepen, dijken en waaien worden zoveel mogelijk gehandhaafd. Er zijn onder andere bij Bunschoten en in het zuidelijk deel ook enkele gebieden aangewezen waar nieuwe beplanting mogelijk is en er zullen enkele waaien worden uitgebaggerd of nieuw worden aangelegd. De "reconstructie" van de beplantingsstructuur met bomen en struiken in het zuiden is mede gericht op het verbeteren van het leefmilieu voor de grotere zoogdieren. Er is naar gestreefd een soort corridor te maken om migratiemogelijkheden zoveel mogelijk in stand te houden.

Het weidevogelreservaat komt in de Noordpolder te Veld. Daarnaast komen er nog enkele kleinere reservaatgebiedjes. Deze zullen onder andere komen in de polder van Zeldert, bij de Valse Bosjes en in de uiterwaarden van de Eem ten noorden van Eembrugge.

d. Verkaveling. Er wordt naar gestreefd de boeren zoveel mogelijk grond bij hun huis toe te delen. Dit kan worden bereikt door aankoop en ruiling van grond. Omdat de kwaliteit daarvan niet overal gelijk is, zal men niet altijd gelijke oppervlakken kunnen ruilen. Hoewel het de bedoeling is de bestaande kavelstructuur zoveel mogelijk intact te laten, zullen er toch op een aantal plaatsen greppelpatronen moeten worden aangepast.

Het grootste reservaat komt te liggen in de Noordpolder, ten oosten van de Noord Ervenweg en ten noorden van de Volkersweg. Het zal het gehele noordelijke deel van de Zomerdijk omvatten. Dit gebied zal daardoor dus voor het publiek afgesloten worden.

Er is door NM inmiddels al gewerkt aan een beheersplan voor de reservaten. Om deze gebieden goed in stand te kunnen houden is een goede samenwerking met boeren hard nodig. Men hoopt met een aantal boeren overeenkomsten af te kunnen sluiten. Het zal echter nog lang duren voordat het gehele geplande reservaat zal worden ingericht. De resterende gronden zullen geleidelijk verworven moeten worden door aankopen en ruilen. Afhankelijk van de beschikbaarheid van de percelen, kan men daar nog jaren voor nodig hebben. Hopelijk zal het handhaven van een hogere waterstand en een aangepast maaibeleid er toe bijdragen dat dit deel van het gebied zijn vogelrijkdom niet verder verliest. Mogelijk zullen er misschien zelfs weer een aantal soorten gestimuleerd kunnen worden zich er als broedvogel te gaan (her)vestigen.

Voor de vogelstand in het Eemland zal de verandering van de waterhuishouding en de steeds verder gaande schaalvergroting in de landbouw op den duur zeker gevolgen hebben. Er zullen in de toekomst waarschijnlijk meer boeren met loopstallen gaan werken en dus intensiever machinaal gaan maaien (omdat het vee zelf dicht bij de stal op een kleiner oppervlak geconcentreerd blijft). Omdat de mestbelasting van deze polders nog onder de maximale normen ligt, is men de laatste jaren al bezig de bemesting sterk op te voeren. Daarbij wordt er op vrij grote schaal (varkens)mest van elders aangevoerd. Behalve een enorme stankoverlast en schade aan de wegen, heeft dit ook invloed op de waterkwaliteit en op het gras en de overige flora. Voorlopig kan men echter, ondanks protesten en klachten, weinig tegen deze ontwikkelingen doen.

Grote veranderingen zullen ook gaan optreden wanneer de boerderijen gaan verschijnen. Onlangs is de eerste verplaatsingsovereenkomst al afgesloten met een boer uit Bunschoten en eind augustus werd reeds gestart met de bouw van een aantal boerderijen in de Bickerspolder. Overigens zijn er in de gemeente Bunschoten in de afgelopen jaren al eerder boerderijen gebouwd in de polders. Wat de gevolgen daarvan precies zullen zijn kan nu natuurlijk nog niet worden gezegd. Het valt echter te vrezen dat voor de "kritische" weidevogels de verkleining van het rustige, open gebied en de toenemende onrust nadelig zal zijn. Er zullen echter ook wel vogelsoorten zijn die juist kunnen gaan profiteren van een grotere afwisseling in de landschappelijke elementen, zoals erfbeplantingen en eventuele houtsingels.

De tijd zal moeten leren welke plaats er op de duur nog voor de weidevogels van het Eemland over zal zijn. De achteruitgang is echter al vele jaren aan de gang- Soorten als de Kwartelkoning en Kwartels, die er vroeger veelvuldig werden gevangen, sommige eendesorten en natuurlijk ook de Kempphaan zijn er al lang verdwenen. Het is natuurlijk nog helemaal niet zeker dat er in de toekomst weer een of meer van de verdwenen soorten zullen terugkomen. Daarvoor zou men weer terug moeten gaan naar de veel minder intensieve veehouderij en weer, zoals vroeger, delen van het gebied alleen als hooiland moeten gaan gebruiken. Ook zou er aanzienlijk minder bemest moeten worden en de waterstand van het hele gebied zou weer hoger moeten worden. Bovendien zou er weer een einde gemaakt moeten worden aan het regelmatige "graslandverbeteren", waardoor de grasmat geleidelijk wordt omgevormd tot één groot, glad en gaaf tapijt. Boeren zullen dat een lust voor het oog vinden, maar voor menige Kievit wordt het steeds moeilijker nog een klein polletje te vinden dat geschikt is om als nest te dienen. Ondanks de overproductie aan veeteeltprodukten in de EEG zijn de ontwikkelingen in de landbouw nog vrijwel niet terug te dringen. Bij de beoordeling van de ruilverkavelingsplannen moeten we er dan ook rekening mee houden dat de ontwikkelingen in het gebied ook zonder de ruilverkaveling door zouden zijn gegaan. Wat voor gevolgen de ruilverkavelingen dus ook zullen hebben, mogelijk kan het zijn dat we op den duur blij moeten zijn dat er hierdoor uiteindelijk toch nog mogelijkheden zijn gekomen voor de reservaten.